

nen en kennen, op de onmogelijkheid om naar eer en geweten thans reeds een afgerond systeem van Christelijke natuurwetenschap te geven, op de moeizame studie en den langen tijd, die voor den groei van zulk een systeem noodig is; op het waardelooze van onrijpe conclusies aan de schrijftafel gemaakt, op den dringenden eisch om zelf de natuur te doorzoeken, op het feit, dat de Schrift geen leerboek voor de natuurwetenschap is, op de relatieve waarde ook van het werk van anderen, boven alles echter op de waarachtigheid van Gods openbaring in de Schrift en in de natuur. Graaft dieper, weest eerlijker! dat was de levensles van Bavinck aan ons. Dit was alles niet volkomen nieuw, maar nieuw was het om het zóó te hooren zeggen, nieuw, voor velen van ons, was de atmosfeer van eenvoud en nederigheid, van ernst en liefde, waarin alle strijd, alle verdachtmaken en neerhalen van anderen afwezig was.

De idee, dat de harmonie tusschen geloof en wetenschap in de eenheid der menselijke persoonlijkheid kan worden teruggevonden, was in Bavinck verwerkelijk.

Hij leerde niet alleen een systeem te zoeken, maar het ook te beleven.

Hij heeft ons natuuronderzoekers vele vragen onbeantwoord gelaten, maar hij heeft ons toch den weg gewezen, dien wij, op God vertrouwend, gaan moeten. Beter het niet weten te beken, dan onwaar te zijn, beter een probleem te laten staan, tot latere geslachten misschien een oplossing zien, dan het klare beeld der natuurfeiten te vertroebelen of een gewrongen redeneering te aanvaarden.

Bavinck is uit ons midden weggenomen. Hij was onze grootste geleerde, vol „wijsheid, die van boven is, die is ten eerste zuiver, daarna vreedzaam, bescheiden, gezellig, vol van barmhertigheid en van goede vruchten, niet partijdig oordeelende en ongeveinsd" (Jac. 3:17).

Bavinck was geen volksleider, maar God geve, dat de herinnering aan zijn persoonlijkheid in ons volk moge blijven leven als het toonbeeld van den waren Christengeleerde.

Doorn, 29 Juli 1921.

F. J. J. B.

Prof. Dr. H. Bavinck en de Buitenlandsche Kerken.

Onder de vele uitnemende mannen, die onze kerken hebben gediend, maar van origine toch van over de grenzen kwamen, afstammende van het kloek geslacht der „Afgescheidenen" uit de Graafschappen Bentheim en Oost-Friesland, uit de Buitenlandsche kerken, die naar elke Generale Synode haar vertegenwoordigers zonden, was Bavinck de grootste; en gelijk hij door zijn forsche breede figuur „hooger dan al het volk was, van zijnen schouder en opwaarts", alzoo stak hij uit boven alle die andere zonen van den stam der oude Tubanten, die tot zoo rijken zegen zijn geweest in de Christelijke Gereformeerde Kerk, wier zoons en kleinzons, thans verdubbeld in getale, de Gereformeerde Kerken hier of in 't verre Westen dienen.

Door het lot, tot tweemaal toe geworpen, werd de zeer jeugdige en scrupule jongeling Jan Bavinck, de vader van den professor, aangewezen om naar de opleidingsklasse te Hoogeveen gezonden te worden, alwaar onder leiding van Ds Walter Kok, wien men andere behulpzels had toegevoegd, tal van jonge mannen werden gekweekt voor de Evangelie-bediening. Met dien vader had de zoon gemeen de scrupule en hoogst bescheiden natuur, het binnelijk karakter, het teedere hart kloppende in die breede borst; het helder denken in dat machtig hoog gewelfd hoofd.

Breed van hoofd en borst, was hij ook breed en wijd van blik. De schoonheid en kracht waarmede de Schrift het volstrekte universalisme van het Christendom uitsproekt, greep hem aan. De geestelijke gemeenschap, die naar de brieven van den Apostel Paulus bestond tusschen de verschillende gemeenten, werd door hem in haar innigheid gevoeld. De heerlijkheid van de katholieciteit der Kerk werd door hem geschouwd. Met het geweldig enthousiasme, dat hem vooral op jongeren leeftijd eigen was en ons studenten adembenend deed luisteren, waarbij eerst oog en oor wijd opengingen, en daarna de mond zich opende en wij een en al oog en oor waren, sprak hij van de aangrijpende schoonheid van de katholieciteit der kerk, gelijk de Schriften ze ons teekenen en de eerste gemeenten ze ons toonen. Dan hoorden wij van zijn machtig welsprekende lippen, hoe, wie zich in den engen kring van een kerkje of conventikel opsluit, die schoonheid niet kent en haar kracht en vertroosting nooit in zijn leven heeft ervaren; dat zulk een te kort doet aan de liefde des Vaders, aan de genade des Zoons en aan de gemeenschap des Geestes, zich zelve berooft van geestelijke schatten, die door geen meditatie of devotie kunnen worden vergoed, en zijne ziel verarmt; maar dat wie uitziet naar buiten over die ontelbare schare heen, welke uit alle volk en in alle land en in elken tijd door het bloed des Zoons is gekocht, wie gevoelt wat krachtige versterking des geloofs, wat wonderlijke vertroosting in 't lijden het is, zich één te weten met heel die strijdende kerk, welke van het begin tot

het einde der wereld uit het gansche menselijke geslacht wordt vergaderd, dat die niet eng van hart kan zijn, in zijne ingewanden niet nauw kan blijven.

Dan, als hij zóó sprak, dan zette dat warm kloppend harte in die breede borst zich wijd uit om er in te bergen allen van welken naam, tong, kleur of natie zij waren, die onzen Heere Jezus Christus belijden als hunnen eenigen Zaligmaker.

Hij toonde door diezelfde liefde zijns harten tegen haeretici en schismatici, die de eenheid der leer en de eenheid der kerk verbraken en afdroeven op den stroom van het meest willekeurig subjectivisme.

Hij had met een Augustinus lief de katholieciteit der Kerk met al de liefde zijner ziel.

Dan hoorden de afgescheidene studenten uit den breeden mond van dezen afgescheiden Hoogleraar: „reeds Calvijn maakte de onderscheiding tusschen fundamentele en niet-fundamentele geloofs-artikelen om niet elke separatie, ook straks weer van de door hem gereformeerde kerken te wettigen. Eenige rekbaarheid in de zuiverheid van de bediening des Woords móet op Protestantsch standpunt wel aangenomen worden, wijl anders schier alle gemeenschapsleven onmogelijk worden zou en het seculisme op de schriklijkste wijze zou worden gevoeld".

Met hart en ziel was Bavinck een zoon der Scheiding. Zonder twijfel, zoo sprak hij eenmaal, hebben de vrije kerken de belofte der toekomst; op deze ééne voorwaarde slechts, dat zij de katholieciteit bewaren van het christelijk geloof en van de christelijke kerk. Maar met den gloed der heilige overtuiging keerde hij zich tegen alle labadistische en methodistische praktijken en doopersche neigingen. „In plaats van wijd en ruim den blik over de kerken te laten weiden, tusschen het valsche en ware te onderscheiden, en om het kaf het koren niet voorbij te zien, worden met één woord zonder meer alle kerken valsch verklaard, alle geloovigen tot afscheiding opgeroepen, en de scheiding zelve dikwerf verheven tot een artikel des geloofs." Aldus slingerde hij het eene verwijt na het ander naar het hoofd van het sectewezen. Daardoor zag hij dat het kerkelijk bewustzijn geheel zou uitslijten en wegsterven. Dat achtte hij een donkere schaduwzijde van het Protestantisme. Wij mogen, zoo riep hij dan uit, als hij met steeds stijgenden climax zijn heldere en meestal korte zinnen regelmatig opbouwde tot een machtig stuk, wij mogen geen secte zijn, wij mogen het niet willen wezen, en wij kunnen het niet zijn, dan met verloocheining van het absoluut karakter der waarheid.

Het was een gelukkige kousje, toen de eerste Generale Synode van de Gereformeerde kerken in '92 te Amsterdam vergaderd, aan de Prof. Bavinck en Wielenga, die een reis naar Amerika zouden maken, introductiebrieven verleende aan de Gereformeerde kerken in Amerika, tevens met het verzoek om aan de Presbyteriale Alliantie, die in dat jaar te Toronto in Canada zoude vergaderen, den dank der kerken over te brengen voor hare Deputatie, en om zich voorts te vergewissen omtrent den grondslag en de zuiverheid van het Presbyteriaal en Confessioneel karakter der aangesloten kerken.

Prof. H. Bavinck sprak met gemakkelijke de moderne talen, en daaronder ook het Engelsch. De zeer ouden onder onze predikanten en Hoogleraren hebben mij meer dan eens met eenigen trots verteld, dat Prof. S. van Velzen in het Latijn oordeelde tot de Schotsche afgevaardigden. Wij herinneren ons hoe streelend het voor ons was, toen wij in de Aula te Kampen in eens van Bavinck met de grootste gemakkelijke een toespraak in het Engelsch hoorden, gericht tot den toenmaligen secretaris van de Presbyteriale Alliantie Rev. G. D. Matthews, D. D. Een student voelt zichzelf geëerd door den roem en de geleerdheid van zijn Professor en zulk eenen heeft hij door den regel lief!

In de eerste zitting van de Synode, het volgend jaar te Dordrecht gehouden, brongt Bavinck dan een verslag uit mede namens zijn mededeputaat Prof. Wielenga van hun bezoek aan het „Concilie" te Toronto. Hij deelt daarin mede, dat zij op dat Concilie aangename dagen hebben doorgebracht, niet alleen omdat de ontvangst hartelijk en gastvrij was, doch ook wijl de werkzaamheden van die vergadering belangrijk waren. Uit alle deelen der wereld waren afgevaardigden, ten getale van 290, van Gereformeerde kerken aanwezig. In het geheel werden 56 referaten uitgebracht. Tot zijn spijt was er weinig tijd voor vrije discussie. De heldere en scherpsinnige geleerde geeft in zijn sober verslag duidelijk en met weinige woorden te verstaan, dat hij het karakter dezer vergadering in haar weinig scherpe belijndheid heel goed heeft doorzien. Maar hij, die nooit gewoon was het contra evenredig breed uit te meten tegenover het pro, of dit laatste op minder edele wijze weg te moffelen of te verzwijgen, doet met eenige voorliefde uitkomen, dat ook de strengst Gereformeerde kerken niet alleen vollen toegang tot de Alliantie hebben, maar ook volle vrijheid genieten om door hare afgevaardigden op deze Concilies voor hare confessie op te komen. Toetreding verplicht in geen enkel opzicht tot verlaten of verzwakking

van zijn standpunt. De Alliantie is veeleer geneigd, al ware het alleen voorzichtigheidshalve en uit zucht tot zelfbehoud, om elke sanctie van eene afwijking van de Gereformeerde confessie te voorkomen. Ter wille van enkele Gereformeerde kerken, die in de openbare Godsdienst oefeningen van geen gezangen gebruik maken, werden op het Concilie alleen Psalmen gezongen. Bavinck voorzie wel, dat de Alliantie op haren verderen weg moeilijkheden zal ontmoeten, maar hij acht dat zij zulk een schoone gedachte belichaamt, dat het jammer zou zijn indien zij spoedig roemloos zou ondergaan. Hij gaat dan aldus voort: „zij kweekt een besef van saamhoorigheid, van broederschap tusschen de Gereformeerde kerken onderling en toont haar eenheid en hand tegenover de wereld. Hare vergaderingen brengen uit alle deelen der wereld broederen samen en geven hun gelegenheid, om elkander te ontmoeten, te leeren kennen, te dienen met de gaven, die aan elke kerk onderscheidenlijk zijn toebetrouwd. Hare werkzaamheden zijn er op ingericht, om de verschillende kerken meer en meer de dure roeping te doen verstaan, waartoe zij in deze eeuw geroepen zijn en daarbij elkander raad en steun, sympathie en toegenegenheid te bieden in dezen strijd. Haar arbeid was dan ook tot nog toe niet ijdel in den Heere. Zij won veler liefde, bleek in een behoefte te voorzien en besloot daarom met aller instemming tot een volgende samenkomst in Glasgow in 1896".

Uit dit rapport spreekt Bavinck, juist zooals hij dacht en was. Deze is dezelfde, die een paar jaar te voren bij de overdracht van het rectoraat aan de Theol. School een heerlijke rijke rede hield over de katholieciteit van Christendom en Kerk.

Van Bavinck kan men ook niet zeggen, gelijk van Kuyper werd geschreven: he schrank from association with our Alliance.

Bavinck was ook geen Kuyper!

Twee groote mannen! Elk met eigen karakter, met eigen gaven. Er is een menigermatige genade Gods!

In het verslag ter Synode uitgebracht, vinden wij niet vermeld, dat ook hij op dit Concilie heeft gesproken. Ook hierin komt weer het binnelijk karakter uit van dezen grooten geleerde. Zeker, Bavinck heeft op het Concilie te Toronto gesproken. Vier jaren nadat dit Concilie gehouden was, maakte ik kennis met een jong geleerde te Genève, predikant van de kerk aldaar, tevens historicus, die toen reeds eenigen naam had als Calvin-kenners, Eugène Choisy, later gepromoveerd tot Doctor in de Theologie aan de Universiteit te Genève op de „Thèse: l'Etat Chrétien Calviniste à Genève au temps de Théodore de Bèze". Toen ik hem vertelde, dat ik gestudeerd had aan de Theologische school te Kampen, riep hij met enthousiasme uit: dan bent u dus een leerling van Bavinck! Of ik mij voelde! 't Gevolg was, dat ik met dezen geleerde in nadere relatie kwam, want ik moest en zou bij hem komen om met hem over mijn leermeester te spreken; zoo wilde hij het. Dien leermeester had hij te Toronto gehoord en niemand van alle de geleerden, dus van die bijna driehonderd mannen daar vergaderd, had zulk een machtig en heerlijk woord gesproken als mijn professor; „onze menschen" zouden zeggen: als „onze" Bavinck. Dat moet een heerlijk woord, een geweldig, een gloedvol, een overtuigend woord voor een gereformeerde, een Calvin-minnaar zijn geweest!

Het kort verslag zwijgt van dit alles!

Zoo was Bavinck!

Op deze zelfde Synode vertolkt Prof. Bavinck nog het woord door Dr. Matthews als afgevaardigde van de Presbyteriaanse kerk van Engeland gesproken; deze sprak o.a. het vertrouwen uit, dat onze Synode afgevaardigden zou zenden naar het Concilie van Glasgow.

Velen onzer zullen zich ook nog wel herinneren, hoe schitterend de rede was door Bavinck op de Synode van Amsterdam in 1908 ex tempore in het schonste en meest welluidend Engelsch gesproken ten antwoord op de redevoeringen der Engelsch sprekende afgevaardigden. In die dagen bereidde hij zich voor om voor de tweede maal naar Amerika te reizen. Ook hem was de eere te beurt gevallen eener uitnodiging tot het houden van de Stone-lesingen voor het jaar 1908, te Princeton, New-Jersey, U. S. A. Bij dezelfde gelegenheid hield hij nog verschillende lezingen en voordrachten, o.a. te Grand-Rapids, Holland, Chicago, Louisville en New-Brunswick, middelpunten van wetenschap, steden waar beroemde Universiteiten of zeer bekende Colleges zijn gevestigd te midden van de afstammelingen onzer broederen van Gereformeerde belijdenis, die vroeger of later waren verhuisd naar het land der vrijheid.

„Onze" Bavinck is nu niet meer! Zoolang het dag was, heeft hij met vele rijke gaven gewerkt en gebeden, opdat de dag welhaast mocht aanbreken, waarop eerst de ééne heilige algemeene christelijke kerk, nu nog voorwerp van ons geloof, als het lichaam van Christus haar vollen wasdom zal hebben bereikt.

Hij zelf is reeds verzameld tot de groote schare, die niemand tellen kan, uit alle natie en geslachten, en volken en talen.

Met eenige verandering neem ik het woord over, dat door Bavinck gesproken werd in herinnering

aan het heengaan van Prof. A. Brummelkamp: wie hij geweest is, weet gij; hoe hij gestorven is, is u allen bekend. Bavinek was een Christen, katholiek in zijn opvatting, ruim van hart, in wien eene kostelijke gave aan onze Gereformeerde kerken was geschonken. Wij danken God, dat wij hem hebben gekend. Niet lang zal het meer duren, of de meesten onder zullen hem nog slechts kennen uit zijne werken, uit beschrijving en afbeelding. Moge de winste, die zoo velen uit zijn omgang hebben genoten, door hen nog jaren lang aan vele anderen ten goede komen, ook van hen die verre buiten onze grenzen leven!

G. KEIZER.

PERS-SCHOUW.

Prof. Bavinek †

Verschillende bladen geven een levensoverzicht van prof. Bavinek. Waar velen dit Bavinek-nummer zullen bewaren, meen ik hun een dienst te bewijzen dit hier over te nemen. Ik ontleen het aan „De Standaard“:

In het bestek van een dagbladartikel dit leven te schetsen in zijne volle breedte en diepte, in zijn worsteling voor onze beginselen, in wat groots en goeds het tot stand gebracht heeft en wat daarin aan geestelijke schatten ons door God geschonken werd, is niet mogelijk; daarvoor is het te rijk geweest aan arbeid voor heel ons volk op breed terrein.

Jeugd en studietijd.

De levensloop van dezen grooten zoon der Scheiding ving aan te Hoogeveen 13 Dec. 1854, waar zijn vader, Dr. J. Bavinek, toen predikant was. Later vertrok deze naar Bunschoten en nog weer later naar Almkork in Noordbrabant. Hier ontving de jonge Bavinek onderwijs op het instituut van den heer Hasselman. Later bezocht hij het gymnasium in Zwolle en na dit te hebben afgehoofd, ging hij een jaar naar de Theol. school te Kampen, waar zijn vader predikant was geworden. Maar de jonge man van wijsgeerigen aanleg begeerde andere vorming en zoo ging hij in 1874 naar Leiden, naar de oude, beroemde Alma Mater, om daar Theologie te studeren onder de beroemde professoren Scholten en Keunen. Het was nog in den tijd dat Opzoomer zijn heerschensstaf zwaaid over de geesten van jong Nederland. In kerk en wetenschap had het modernisme nog bijna alles te zeggen. Doch de jonge Bavinek mocht er later met ootmoed en dank aan God in roemen, dat te midden van den wervelstorm der meeningen en der stelsels het geloof hem niet ontrukte was. Hij voltooide zijne studies in vijf jaren en behaalde in 1880 een hoogleersdiploma in de Godgeleerdheid met eene dissertatie over „De Ethiek van Ulrich Zwingli“.

Op wetenschappelijk terrein.

Zeer kort na zijne promotie werd Dr. B. aangeboden het hoogleersambt aan de Vrije Universiteit, welk aanbod hij toen evenwel van de hand wees. Na een jaar predikant te Franeker te zijn geweest, werd hij in 1882 met de predikanten L. Lindeboom en D. K. Wielenga door de Synode der Chr. Geref. Kerk van Zwolle benoemd tot hoogleeraar aan de Theol. school te Kampen, van welk drietal Prof. Lindeboom ons nog gebleven is.

Op 10 Jan. '83 trad de jonge hoogleeraar in het ambt met een rede over „de wetenschap en de H. Godgeleerdheid“, waarmee hij reeds aanstonds van Geref. zijde lof oogstte om den finen gedachtengang, het wetenschappelijk doordacht en wegbanend karakter dezer studie.

De dogmatiek kreeg Prof. Bavinek als hoofdvak te onderwijzen.

In 1889 werd Prof. Bavinek voor de tweede maal benoemd tot hoogleeraar aan de V. U., maar zijn bedanken werd toen door Dr. Kuiper in de „Herauld“ gebillikt. Eindelijk had in 1902 de overplaatsing naar de Vrije Universiteit plaats. De voorafgaande jaren waren tijden van spanning en wrijving geweest over de opleidingskwestie. Na rijp beraad, zooals blijkt uit zijne brochure „Blijven of heengaan“, nam hij de benoeming aan en op 17 Dec. 1902 weerklonk in den wetenschappelijken kring der V. U. zijn rede over „Godsdienst en Godgeleerdheid“.

Prof. B. behield ook thans de Dogmatiek als hoofdvak. Hierover gaf hij reeds in de Kamperperiode uit zijn standaardwerk in vier deelen van plm. 600 bladzijden elk. De eerste uitgave van dit werk werd voltooid in 1895—1900, de tweede, herziene en vermeenderde druk verscheen in de jaren 1906—1911 en nu, voor enkele jaren een derde, onveranderde uitgave. Met deze Dogmatiek werden de Geref. Kerken zeer verrijkt, haar invloed bevestigd, een schat van studie-materiaal ter beschikking gesteld en een machtige stoot gegeven tot de handhaving van ons goed en deugdelijk recht ook op het gebied der wetenschap.

Bijzonder talrijk zijn de werken, welke reeds in den loop der Kamper-jaren van zijn hand verschenen, en die met zijn dogmatiek hem als een wetenschappelijk grootmeester deden kennen, als 'n uitnemend filosoof, die den diepgang ook der ingewikkelde filosofische systemen vernoocht te peilen, die de grondbeginselen die den nieuwen aan den ouden tijd verbinden, wist op te speuren en een critiek wist te leveren welke in haar deeglijkheid de meesterhand verried.

Ondanks zijn groote geleerdheid en zijn zeldzame breedheid van blik, toonde Prof. B. zich en bleef hij in al zijn werken een kalm en bezadigd man, die niet eenzijdig was, nooit scherp oordeelde en toch

de principieele tegenstellingen nimmer uit het oog verloor. Buitengewoon groot en door weinigen overtroffen was ook zijn Bijbelkennis, verbazende belegenheid toonde hij in de Fransche, Engelsche, Duitse, Amerikaanse en Hollandse wetenschappelijke literatuur. Een Leidsch hoogleeraar heeft eens van hem verklaard, dat hij op 't oogenblik de grootste theoloog van Nederland was. Vooral in zijn Dogmatiek toonde Prof. Bavinek zich in zijn volle kracht. Dit schier onoverzienbaar terrein van zijn speciaal studie overzag hij metterdaad, daarin was hij door en door thuis en met een literatuur-kennis toegerust die verbluffend is.

Van de werken die naast zijn standaardwerk in Kampen van zijne hand het licht zagen, noemen we: „De Katholiciteit van Christendom en Kerk“, „De algemeene genade“, „het Doctorenaamt“, „de Theologie van Prof. de la Saussaye“, „de Wetsprekendheid“, „Beginselen der Psychologie“, „Ouders of getuigen“, „Schepping of ontwikkeling“, „De offerande des lofs“, „De zekerheid des geloofs“ en enkele brochures in zake de kerkelijke beroeringen van die dagen.

Met vele wetenschappelijke werken had hij dus reeds onze literatuur verrijkt toen de overgang plaats had naar de V. U., om deze, toegerust met zijn grooten schat van kennis, te steunen in haar worsteling en positiestelling tegenover een wetenschap die met God niet rekent, en sedert legden weer een nieuw groot aantal geschriften, brochures en tijdschriftartikelen met grooere werken getuigenis af van zijn schier ongeëvenaarde werkkraft, van het werkzaam blijven van dezen finen geest met de groote levensproblemen. Achtereenvolgens verschenen „Hedendaagsche Moraal“, „Roeping en Wedergehoorte“, „Chr. Wetenschap“, „Chr. Wereldbeschouwing“, „Paedagogische beginselen“, „Geleerdheid en Wetenschap“, „Bijderdijk als denker en dichter“, „Magnalia Dei“, „het Christelijk huisgezin“.

Als Redenaar.

In 1908 ging Prof. B. naar Amerika, om er zijn lezingen te Princeton te houden, zijne oude vrienden er weer op te zoeken en Amerika nog beter te leeren kennen dan het hem zestien jaren geleden mogelijk was. Deze Stone-lezingen verschenen in het licht in zijn beroemd werk „Wijsbegeerte der Openbaring“. Velen herinneren zich nog zijn lezingen hier gehouden over Amerika, waarbij de opwekkingsmeetings met haar licht en schaduwsijden treffend werden voor oogen geschilderd.

Prof. B. was een der beste redenaars van ons land en vooral bij ons volk om zijn wetsprekendheid geëerd. Hij was bij verschillende gewichtige gedenkdagen de feestredenaar, die de geschiedenis kon doen spreken met een diepte van blik en klaarheid van voorstelling als maar weinigen 't vermogen.

Wijlen Dr. Gispens schreef eens van Dr. Bavinek's wetsprekendheid: „Wat in Prof. B. zoo onbeschrijfelijk boeit en aantrekt is de eenvoudigheid, de klaarheid, de juiste bepaling der begrippen, de logische gang in zijn betoog. Zijn stijl is niet bruisend als de opgezwepte golven der zee, maar effen, klaar, doorzichtig, meer gelijkend op een zacht vloeienden stroom, waarop de gedachten als spelevaren. Want hij heeft zijn onderwerp doorzien in grond en omvang, en kan er daarom zoo gemakkelijk en voor anderen verstaanbaar over spreken. Ook als hij improviseert, is hetgeen hij op tafel zet, met alleen warm, maar ook gaar“.

Zijn beteekenis voor het onderwijs.

Al zeer onvolledig zou deze biographie zijn, wanneer niet genoemd werd zijn voorlichtende arbeid op onderwijsgebied, waardoor hij in regeeringskringen de aangewezen man werd voor het voorzitterschap van den Onderwijsraad. Enkele van zijn studies voor het onderwijs en voor onze Chr. onderwijzers van belang hebben we boven reeds gerveerd, en zoo zijn er artikelen in het Paedagogisch tijdschrift voor het Chr. onderwijs over „Kinderstudie“, artikelen in het orgaan van het Geref. Schoolverband over „Bijbelsche en Religieuze Psychologie“ te noemen, die bewijzen hoe deze universele geest doorstronken was van de groote beteekenis, welke voor onze onderwijzers gelegen is in de bestudeering der Paedagogiek. Hoe is niet zijne afwezigheid gevoeld op het 2e Nat. Chr. Schoolcongres, en daar verdere leiding van hem verwacht, in aansluiting aan zijn heldere uiteenzetting van het verband tusschen de verschillende richtingen op paedagogisch gebied op het 1e congres. De Paedagogiek verliest veel in Prof. Bavinek voor haar opbouw en versterking van haar kennis. Hij had ook op dit terrein een ruim en diep inzicht, en was een groote steun voor het streven om de paedagogiek als wetenschap op den grondslag der Chr. beginselen te leeren beoefenen en dienstbaar te maken voor het Chr. onderwijs. Bij den komenden strijd tusschen het Chr. opvoedingsideaal en dat van de moderne wereldbeschouwing zal zijn principieele voorlichting gemist worden.

Op staatkundig erf.

In Sept. 1911 werd Prof. Bavinek door de Prov. Staten van Z.-Holland gekozen tot lid van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, en zijn woord in het Parlement gesproken, vroeg ook daar naar voren en inhoud de aandacht. Aan het politieke leven nam Prof. B. reeds eerder actief deel door eerst als assessor en daarna als voorzitter van het Centraal Comité van Antirevolutionaire Kiesverenigingen op te treden in de dagen van het ministerie-Kuiper.

Zijn breede blik overzag het gansche veld van het maatschappelijk en geestelijk leven. Aan het Congres van Gereform. Evangelisatie gaf hij in 1913 mede beteekenis door in een der hoofdreferaten het begrip van het Evangelisatie-werk nader te bepalen. Zoo voortarbeidend tot verdieping van den geestelijken zin van ons volk gaf dit helder denkend

hoofd telkens nieuwe vruchten; we denken hierbij aan zijn „De opvoeding der rypate jeugd“, aan nieuwere wetenschappelijke geschriften, aan „Modernisme en Orthodoxie“, „het Christendom“, zijn referaat over het „Onbewuste“, „Handleiding bij het onderwijs in den Chr. godsdienst“, „Het probleem van den oorlog“, „De overwinning der ziel“, „De vrouw in de hedendaagsche maatschappij“, „De navolging van Christus en het moderne leven“, „De opvoeding der vrouw“, „De beroepsarbeid der gehuwde vrouw“, „Christendom, oorlog en volkenbond“, „Hervorming en ons nationale leven“ en „de Nieuwe opvoeding“ en zoovele andere voortreffelijke studies tot verrijking van de kennis van ons volk en van de Geref. wetenschap.

H. M. de Koningin benoemde Prof. B. tot ridder in de orde van den Ned. Leeuw. Afgezien van zijn lid-zijn van vele genootschappen (b.v. de Mij. van Ned. Letterkunde te Leiden), werd hij, evenals zijn studievriend en medestrijder, de hoflaas zoo vroeg gestorven Prof. Bakhuis Roozboom, en met wijlen Prof. Woltjer Sr., uit onze kringen opgenomen in den kleinen kring van uitverkorenen op het gebied der wetenschap: de Koninklijke Academie van Wetenschappen, in wier verslagen en mededeelingen van zijn hand verschenen „Psychologie der Religie“ en „Ethiek en Politiek“.

Hetzelfde nummer van „De Standaard“ gaf de volgende driestar:

Binnen één jaar, nadat God Dr. Kuiper tot zich nam, ontviel ons ook de man, die hem in wetenschap en denkracht het naaste stond, Prof. Dr. H. Bavinek.

Reeds op de Synode van Leeuwarden zonk zijn kracht in, en wie hem in de laatste jaren gadeslagen had, besefte aanstonds, dat hij nooit meer in zijn oude kracht onder ons zou opstaan.

Nu ging hij van ons heen, en wij voelden diep, hoe groot het verlies is, dat wij door zijn verscheiden andermaal dragen moeten.

Bavinek was een gansch ander man als Kuiper was. Hij was niet en begeerde niet te zijn de man van den aanval, de strijder, de voorvechter. Hij was geleerde, meer nog dan Kuiper man van wetenschap.

Daarbij was hij een redenaar zooals weinigen. Zelden is er in ons midden een man opgestaan, die in zoo correcten, in zoo zekeren vorm den rijkdom zijner gedachten vermocht uit te stallen. Helder en klaar als zuiver kristal waren de predikatiën en de redevoeringen, die hij ons volk te genieten gaf.

Veel minder dan Kuiper was hij man van de politiek. Een oogenblik heeft hij, in de periode van 1901 tot 1906, de leiding onzer partij als voorzitter van het Centraal Comité op zich genomen. Maar in het strijdperk der Staatskunde wenschte hij toch nimmer een rol van betekenis te spelen.

Hij was vóór alles theoloog. Maar dat dan ook in den breedsten zin van het woord. Hij kende niet alleen de Gereformeerde dogmatiek zooals geen ander, maar bovendien zon er in ons land bezwaarlijk iemand aan te wijzen zijn, die zoo doorkneed was in de historie der filosofie als Bavinek. Daarbij heeft hij jaren lang ons volk voortgeleide op het gebied der paedagogiek en zich in allerlei functies voor ons Christelijk onderwijs in al zijn vertakkingen zeer verdienstelijk gemaakt.

In de Eerste Kamer was hij een man van hoog gezag. Zijn adviezen werden met ongekende aandacht beluisterd.

Voor ons Calvinistisch volk was hij een man Gods, geroepen om ons voor te lichten en over tal van vraagstukken het licht des Bijbels te verspreiden.

Ons volk had hem lief, en het bleef hem lief hebben, ook al deed hij een enkele maal een stap, dien het niet geheel verstond of begreep.

In liefde zal hij ook in de toekomst door ons worden gedacht.

Zwaar worden wij beproefd, nu zulke groote mannen voor altijd van ons gingen. Maar hunne wetken, ook Bavinek's werken, blijven onder ons leven.

Hij mocht niet zoo hoogen ouderdom als Kuiper bereiken. Zoo gaarne hadden wij hem nog behouden. Aan zijn wijsheid en kennis hadden wij zoo groote behoefte.

Maar wij buigen ons voor Gods bevel. Zijn doen is enkel Maejsteit.

Kuiper stierf weg en Bavinek ontviel ons. Zij waren beiden, hoe hoog ook begaafd, zondige menschen, die alleen door genade konden doen, wat zij deden. Maar al moesten we hen verliezen, wij weten het, dat het Woord des Heeren, dat zij ons op zoo heerlijke wijze hebben verklaard, blijft in de eeuwigheid.

Daarom zijn wij, ook bij dit doodsbed, gerust en kunnen wij bij de droefheid, die ons hart vervult, toch in oprechtheid dankbaar zijn voor het vele, dat God in Bavinek ons gaf, en het „Soli Deo Gloria“ op de lippen nemen.

Prof. Geesink vangt zijn fijne schets in „De Herauld“ aldus aan:

Van de Leeuwarder-Synode, die hij als adviseur diende, was hij in Augustus ongesteld naar huis gekomen.

Zijn gencesheer constateerde een zoo ernstige hartaandoening, dat volstrekte rust geboden was. En hij moest wel rusten, de stoere werker. Hij kon niet meer.

* Nog hoor ik hem klagen, dat het lezen van één enkele bladzijde, hem doodmoet maakt.

Eerst zit hij dan voor enkele uren van den dag op zijn studeerkamer, maar dra vind ik hem niet meer daar, doch op zijn ziekekamer.

Daar heeft hij, zittend in zijn leunstoel of liggend